

КОЗИН

Невеличке західноукраїнське село Козин. Має воно багату, повну драматизму і сподівань історію. Село, центр сільської Ради, розташоване за 24 км від Радивилова. Містечко Козин, під назвою присілка Козин-Острів, як помістя пані Федки, жінки пана Олізара Шеловича, маршалка Волинської землі і старости Луцького, вперше згадується в акті від 17 липня 1488 року.

У 1538 році Козин грамотою польського короля передано у власність панам Гриньковичам з правом влаштувати тут щорічний ярмарок. Козин ще згадується в акті 1545 року в описі Луцького замку – при описуванні великого «моста земського Луцького при нем городень, в числі коих упоминається городня Оляхна і Михайла Козинських с. Козина, с. Іваня».

Також Козин згадується в акті 14 жовтня 1563 року у заяві слуги Троцького воеводи Миколі Радивила про недопущення паном Усалієм Козинським до вводу пані Софії Козинської у «присудженими їй за долги людьми і землей в с. Козин і Іванне».

Як помістя каштеляна Безликого Андрія Фірлея, разом з корсунським замком згадується в акті 9 березня 1641 року щодо скарги Ігумена Почаївського Івана Железо (преподобного Іона) та дворянина Андрея Фірлея щодо пограбування церковного майна, відняття і присвоєння монастирських земель та щодо облаштування в самому монастирі шинків, виробництва всякого напою тощо.

Село Козин стало містечком у 1568 році. У ньому тоді проживало 10 ремісників.

В першій половині XVII ст. посилюється кріпосницький гніт. Переважна частина жителів Козина перебувала в злиднях і періодично організовувала збройні виступи проти шляхти. Тому козинці радо зустрічали селянсько-козацькі війська під проводом Б.Хмельницького, які в грудні 1648 року поверталися з-під Львова до Києва.

В 1651 році через Козин, рухаючись на Берестечко, проходила українська козацька армія. Щоб не мати у себе в тилу ворожий Козинський замок з польким гарнізоном, гетьман наказав полковнику І.Богуну взяти його. Козацький загін оволодів замком, розгромивши його гарнізон. Після цього майже все чоловіче населення містечка, оволодівши зброєю Козинського замкового арсеналу, влилося в козацьку армію.

Після битви під Берестечком козацькі полки, відступаючи, йшли через Козин. Разом з ними пішло багато козинських селян. Тоді полковник Богун довершив руйнування панської фортеці і рушив з боями на південь та схід. Переслідуючи козацькі війська, польська армія зупинилась табором під Козином.

Незабаром Козин захопив загін Я.Вишневецького. Вогнем і мечем розправлявся жорстокий магнат з селянами. Посеред містечка був поставлено дубову колоду, на якій рубали голови городянам. Після відходу поляків, в Козині залишилося тільки 4 сім'ї. Як наслідок, в 1651 році на півдні Волині був страшний голод.

Відроджувався Козин повільно. В 1659 р. тут налічувалося 30 господарств. В Козинському маєтку панщина для селян, які мали коні чи воли складала 5 днів, а для тих, які не мали тягла – 2 дні на тиждень.

Крім цього, селянин платив чинш (грошову ренту) у сумі 2 злотих; 8 корців вівса, п'ятьох гусей. А також мав переробити корець проса на пшоно, або стільки ж гречки на крупу. Щоб одержати більше прибутку пан здавав в оренду корчми, ставки, землю.

В 1790 р. польський король дозволив влаштувати в Козині щорічний чотиритижневий ярмарок. Козин знову став містечком. З 1795 року, коли відбулось приєднання Правобережної України до Росії, Козин увійшов до складу Дубенського повіту Волинської губернії. З розвитком ринкових відносин у Козині будуються підприємства харчової промисловості. В 1837 році споруджується винокурний завод, а незабаром і млин.

Реформа 1861 року зберегла за паном 1970 десятин кращої землі, 3495 десятин лісу. Селяни одержали мізерні наділи, до того ж неродючої землі. Посилився процес розшарування селян і розділення їх господарств. Ті, хто найбільше терпів від безземелля і малоземелля, займалися різними промислами, виїжджали в інші місця.

З 1866 року Козин стає волосним центром Дубнівського повіту Волинської губернії. Місцеві власті зовсім не дбали про благоустрій містечка. В 1875 році виникла пожежа, яка майже повністю знищила населений пункт. Більша частина розореного населення покинула Козин.

З кінця XIX ст. Козин все більше забудовується. Тут щомісяця відбуваються ярмарки, на яких торгували переважно худобою, гончарними виробами, чобітьми, кожухами. Відкривається 6 крамниць, 4 млини, 2 спиртові заводи, мануфактурний магазин, споживче і кредитне товариство.

В 1886 році в Козині відкрили однокласну парафіяльну школу. В ній навчалося близько 70 хлопчиків з 44 сіл 4 волостей. Та основна частина населення залишилася неписьменною.

В Козині здавна діяли церква, синагога. Було кілька шинків.

(продовження у наступному номері)

Р. МУЛИК,
вчитель історії Козинського колегіуму